

ВЛАДИМИР ПИШТАЛО

СТАКЛО И ЧИПКА*

Никад нећу заборавити први сусрет са том плавом контуром.
Оци су ми рекли:

– Добро дошла!

– Здраво, неисцрпна!

Пловили смо поред острва на којима су били манастири и луднице.

– На ком да те оставим? – упитао ме је ујак.

Одсела сам на Ђудеки, месту прогнаних племића. У једном крилу конвента живела је кнегиња Анзола Ђакомина Барбаро. Служио ју је слуга набраних обрва и ниског чела, кога је, из шале, звала Зани. Зани је покуцао на врата и предао ми посетницу. Очи кнегиње Барбаро су биле од слинаве ватре. Чешљала се и гледала на море. Похвалила је моју хаљину тако да сам схватила да је грозна. Упитала ме је без осмеха:

– Разговараш ли ти с мртвима?

– Па шта да радим – слегла сам раменима.

Осмехнула се.

Осмехнула ми се, дакле, и позвала ме да седнем. Питала ме је о Боки. Ја сам јој причала подробно. Слушала ме је са осмехом. Онда би све заборавила и питала ме опет следећи пут. Знања о Боки су била склиска ствар, нису остајала у главама венецијанске господе. Можда би запамтила кад бих јој платила, али ја пара ни сам имала. Морала сам да се прилагодим њеном незнању.

– Ни сви твоји свети ни сви моји клетви – помислила сам.

Мој ујак, Вицко Бујовић, кикотао се са часним сестрама по конвентима, набављао намештај за нову кућу, посећивао ратне

* Одломак из рукописа романа *Песма шри светиа*.

другове. Кад би прошао поред споменика кондотијера Колеонија, насмешио би се самоуверено, као да је споменик њему подигнут. Није имао времена да ме води по граду. Рекао је да ће се један нашијенац постарати о мени.

– А шта тај ради?

– Штроји мухе.

* * *

У Мерсерији смо срели младића коме је пола лица било у сенци. Он је иступио на сунце и представио се:

– Иван Ников Грегорина.

Капци су му били подбули, очи боје расола. Говорио је наизменично на словинском и на венецијанском дијалекту, на другом мало уњкавије. Његова лепота је имала комични квалитет, као да се сама себи подсмева. Звали су га Зуан.

Вицко му је добацио сребрњак:

– Вољ ти пити, вољ капу купити.

Зуан ми је рекао да смо род. Питала сам Вицка шта нам дође.

– Оне стрине Јеке њене сестре неке ручнога дјевера рођени пасторак.

Са „рођаком” сам упознала град. Водио ме је на унутрашње језеро Арсенала, где су правили галију на дан. Водио ме је до великог лава са рунама и клемпаве лавице, које је Морозини донео из Пиреја у години у којој сам се родила. Водио ме је на Рива дељи Скјавони где наши играју коло без икакве музике сем трупкања ногу и даха. Ујутру смо газили по мртвим дуждевима у Цркви Св. Петра и Павла. У подне сам гледала трг са терасе Цркве Светог Марка. Увече, у Деи Фрари, мадоне су сијале као лампе.

Пропињали смо се на мостове као на штупе. Возили смо се гондолом. Пролази испод зграда – сотопортегос – изгледали су као да су их зидали око бурета, па онда буре извукли. Улице су ишле као коњ у шаху. Град, са јаким мирисом канала, није био укорењен сасвим ни у животу ни у смрти, ни на копну ни на води, ни маварски нити готски, ни на западу ни на истоку, ни у садашњости ни у прошлости. И ја нисам у њему била ни Венецијанка ни Словенка, ни племкиња ни пучанка, ни луда ни паметна.

Зуан ме је придржавао кад се пењем у гондолу и излазим из ње. Гурали смо се кроз гомиле. Он уста није заклапао. Увече је ишао испред мене са фењером и осветљавао ми пут. Тада би рекао:

– Знаш, ја сам један стидљив човек.

Комични лепотан је знао град, али га није волео. Упозоравао ме је да њихови пси живе боље него наша деца. Учио ме је неповерењу.

– Што говорите – то мени, а што мислите – то вама! – говорио је за Венецијанце.

Била је зима, време кад се у граду једу дебели галебови. Код нас у Боки се ложило. У Венецији не. Уместо тога су у собе и гондоле уносили бакрене грејаче пуне жара.

Једног дана Зуан је довео младог човека у свештеничкој одори. Младић се наклонио:

– Пјетро Амброђо Кабијанка.

Говорио је као да има вате у образима.

– Ја сам учитељ. Ја ћу вас заштитити од непосредности живота.

Препознала сам stoleћа цепидлачења у његовом осмеху. Одмах је почео да ме учи:

– Аметист убациш у вино да се не напијеш. Добро га је уградити у пехар. Карнелијан те чини чилом. Смарагд је заштитник мајске деце.

Ја сам била мајско дете.

Показивао ми је румен над лагуном и учио ме техници прављења стакла, именима облака, типовима виола. Повео ме је у Скуолу дељи Скјавони да видим Карпачову слику Светог Ђорђа.

– Убиство аждаје представља победу над многобоштвом – објаснио је Кабијанка.

Победу над многобоштвом? У овом граду, пуном дријада и тритона, у коме сваки квартал има свог свеца?

Увео ме је у капелу словенске братовштине и повео ме је на спрат. Извадио је копију декрета Млетачког већа десеторице која се ту чувала. Тим декретом је у петнаестом веку основана наша словенска братовштина Конфратернита ди Сан Ђорђо е Сан Трифоне. Кабијанка је прочитао:

– Пошто се саслушала побожна и скромна молба неких славенских морнара, становника овог благословеног града Венеције, који су покретани милосрђем, пратећи и проматрајући неизмјеран број људи свога народа, измученог до смрти или ослабљеног, јер од недостатка животних потреба и глади умиру, а немају помоћи ни потпоре ни од каквог лица на овом свијету, и то све зато што су странци.

Сузе су ми кренуле. Плакала сам себи у крагну и изашла, не бришући се.

...и то све зато што су странци.

– Не плачи – рекао је Кабијанка. – Постоји амбис у свакој ствари у који можеш да падаш. Ако не смеш да погледаш истини у очи, онда си кукавица. Ако зуриш у страхоте, онда си будала.

Опструирала сам оно чему ме је Кабијанка учио. Осећала сам различите енергије у различитим људима. По њима сам учила.

Знала сам које су је ствари пуне, а које су празне. Као биљка према светлу нагињала сам се према моћи.

* * *

Мог ујака, опеваног у пераштанским гусларским песмама, овде су називали Вићенцо Ђовани. Ретко ми је свраћао. Шалио се са голим дувачицама стакла у Мурану. Испијао је чаше рефошка, брисао уста и говорио:

– Вода није ни у чизми добра.

Вицко је имао дар да ствара непријатеље. Једне вечери је изишао да прошета Дорсодуром. Прелазео је преко пјаци, намигујући младом месецу. Тада се из сенке издвојио маскирани са отровним бодежом. Вицков пас Дијабло је скочио и примио угод. Вицко је мачем пробо маску. Није дуго остао у граду. Отпутовао је у Драч да купује пшеницу. Мене је оставио у Венецији да учим.

Навикла сам се на Кабијанкине очи боје лешника и упуване образе. Држао ме под браду док ме је наговарао да развијам љубав према честитој једноставности – *in aequa simplicitatis amor*. Држао ме је за струк кад смо стајали сами поред прозора. Знао је више језика. Измислио је свој језик и на њему водио дневник. Шта је он био? Свештеник, дворанин, шпијун?

– Свет је пун учитеља и господара – рекао је. – Према свом знању, они и господаре.

Амбициозни учитељ је био пресрећан кад сам га повела код кнегиње Барбаро. Он је о породици Барбаро знао више него кнегиња. Они су тврдили да потичу од римског рода Фабијеваца. Дошли су из Истре. Обогаћили су се трговином соли. Управо су градили Цркву Санта Марија Зобениго. Кнегиња нас је примила у кући на великом каналу. Зид зимске собе утопила је сликама. Старци су уходили Сузану у мистичном врту. Богородица је гледала малог Христа као да је она змија, а он јаје. Леда је приљубила уста на затупасти кљун лабуда.

Пили смо из чаша на стакленом федеру.

Слинава ватра се преливала из кнегињиних очију. Миловала је себе по коси и гледала на канал.

– Пре сто година у Венецији је живео човек – рекла нам је. – Птице су слетале на његова рамена, јер су га препознале као становника неба. Био је Турчин. Свим људима које би срео говорио је исто: „Будите срећни!”

– Како се звао?

– Мехмед? Осман? Не знам... Име се у времену изгубило.

– И ја сам чуо ту причу – потврдио је Кабијанка.

Цела Венеција је знала да је кнегиња Барбаро одбила два просца и да је чекала трећег.

– Чија бисте желели да будете? – упитао је учитељ удворички.

– Пошто нисам сасвим своја, онда не могу бити ничија.

– То је мудро – прихватио је Кабијанка. – И смешно.

Кнегиња је додала:

– И болно.

* * *

Кабијанка је цитирао Епикура да богови живе на местима између светова. Учио ме је Ариоста и Пиндара. Говорио је да је Серенисима трговала са Атлантидом и Утопијом.

– Знаш како је грозан глас пауна? – питао ме је. – Знаш ли како је страشان глисандо људског гласа?

Он је знао све, ја ништа. Ја сам потицала из најугледније породице Котора, града који је имао статут пре Венеције. Његово порекло је било мутно. Његово понашање је одређивала спацатура. Ја сам била дрска. (То нас је уједначавало.) Имао је способност преношења знања без икакве сујете. Иначе је горео од амбиције.

– Шта би ти хтео да будеш? – питала сам га. – Кардинал?

– Платон је делио лудило на обично и свето – одговорио ми је мелодичним гласом. – Које је твоје?

Не знам које је било моје лудило, али сам почела да уживам у учењу. Ново знање, комбиновано са свежим ветрићем, донело ми је ослобођење душе. Осетила бих слабост од узбуђења и све симптоме љубави. Моја интуитивна рањеност би негде појурила. Моја недограђеност је жудела за несличним. Хтела сам да постане део мене.

Никад нисам мислила да су ствари само оно што јесу. Одрасли ми нису дозвољавали да се претварам у друге облике. А ја сам се у машти стално претварала.

– Све знање је препознавање – поучио ме је Кабијанка.

На венецијанским фрескама симболичне врлине разговарале су са манама. Град је био пун насликаних идеја. Море је претило трозупцем. Правда је држала теразије. И сама сам се осећала као алегорија, али нисам знала чега.

* * *

– Човек је оно са чиме се једини у срцу – подучио ме је учитељ.

Никад му то нисам заборавила.

Показао ми је сат са планетама на Тргу Светог Марка.

– Да ли си ово ти?

– Да.

Збунила сам се и притиснула руке на груди:

– Зар нисам ја ово?

Показао је Дуждеву палату боје голубијих ногица:

– И оно...

Затим је забио прст у моју грудну кост:

– А и ово си ти.

* * *

– То су патере – показао ми је Кабијанка. – Клесане су у исеченим деловима стубова и уклопљене су у фасаде. Оне потичу из Византије. Име им долази од грчке речи за жртве ливенице. Ти мистични кругови су најстарији тип уметности улица.

Загледала сам се у камене печате по зградама. На неким су биле животиње – близанци и лабудови преплетених вратова. Ипак, чинило ми се да је већина патера насилна. Њихова тема је била прождирање: грифон је забио нокте у леђа магарца, змија се гризла са куном. Лав је јео коња. Птица је кљувала корњачу. Бића су живела прождирући једна друга.

Упитала сам Кабијанку:

– Зашто орао растрже овог зеца?

– То симболизује победу врлине над пороком – одговорио је мирно учитељ.

– А ко је то прождрљивог орла прогласио врлином, а беспомоћног зеца пороком?

* * *

Маски је било и пре карневала. Оне су погодиле крађи и прељуби. Серенисима је покушавала да их забрани, али то је било као да себе забрањује. Млечани су умели да осветле град као нико. Са торња је у море летео „Турчин”.

– Где је дернек, ту и ала гори – дрекнуо је Зуан.

Карневал је био древнији од познања добра и зла. Још су Римљани бацали нану и анисово семе на пролазнике и облачили робове у господске хаљине.

– То је ритуал плодности – закључио је Кабијанка. – Јер плодност је хаос.

Бацили су прасе с крова. Испалили су пса из топа. Нисам могла да верујем. Продрхтала сам. Венеција је била од мачјих шапа и ноћне тишине, од стакла и месечне. Али... Венеција је била и

тај пас испаљен из топа и прождрљиви лавови на патерама, и „ако уђеш прав, не изађеш здрав, ако уђеш крив, не изађеш жив”, тамнице. Сренисима није почивала само на стубовима. Почивала је на мачевима, од којих је један био у руци мог ујака Вицка Бујовића. Кнегиња Барбаро ми је показала колекцију оружја у ходнику палате. Видела сам хелебарде, лепезе сабљи, буздоване за разбијање лобања, коњске оклопе, кациге као металне маске. Видела сам пушке, самостреле, акребузе. Видела сам поморске битке на сликама. Видела сам и два метра дуге мачеве. Које су то страшне руке покретале? Мора да су то били дивови из прича које ми је причала Анђа – Млатишума и Кривигреда.

* * *

Руље младића у црвеним фесићима пристизале су од јутра. Пучани су истакли своје боје. Истим бојама су махали племићи са тераса. Шегрти и калфе и морнари покуљали су из свих рупа града. Сваки је носио анђеоске фанфаре у глави. Гурали су се, кликтали. Правили су највећи број звукова за које је тело способно.

– Да докажу да су живи – накезио се Зуан. – Најтужније је што неки неће стићи да приме песницу у нос.

Кабијанка нам је набавио место на балкону лиагу изнад канала. Жамор гомиле губио се и допирао у таласима. Крик је одједном порастао. Руља се залетела. Николоти и Кастелани су, под заштитом свог свеца, појурили за заставама. Могли су да упру прст у те заставе, па да покажу на себе и да се упитају:

– Да ли смо оно ми или смо ово ми?

Где су се налазили? Унутра или ван? У тренутку кад су потрчали, оно што их симболизује постало је важније од њих самих. Сударили су се на мосту који је требало заузети. Севнуле су песнице.

Кабијанка је објаснио да је то остатак средњовековних турнира:

– Некада су користили штапове, али су схватили да су на малом простору песнице боље.

Занатлије су се тукле, а племићи навијали. Били су на граници да се и сами укључе у тучу. У једном часу, навијачи на нашем крову су урликнули, почели да скидају црепове и да их бацају у гомилу. Окрвављени људи су падали у канал.

– Док је глава, биће и капа! – развеселио се Зуан.

У свакој глави је био по један универзум. По њима су падали црепови.

– Добро је – рекао је Кабијанка кад смо кренули. – Није дошло до ножева.

* * *

Кабијанка је говорио:

– Венеција – то су стакло и чипка.

То је као кад би неко рекао: „Ја сам своје лице, а нисам своје дупе.” А нису анонимне пријаве, градови, људи које је гутао крилати лав? Нису жбири и робови? Нису страшне тамнице Пјомби – *Ко уђе њрав, не изађе здрав, ко уђе крив, не изађе жив?* Није прасе бачено са крова да криво пукне на камену?

* * *

Дошла сам у Венецију да учим чипкарство и музику, како бих се боље удала. Наше девојке из Доброте су правиле капе од чипке, морске звезде и оно што је мени личило на поновљени мотив сунца. То је био део наше народне ношње. Буранске чипке су изгледале као многоструки слојеви мраза. Временом су и оне постале наше. Све је то лепо. Међутим, ја сам се за чипкарство показала неспособна. Кабијанка ме је учио леут и мандонинцело или таорбо. Рекао ми је да је његову технику измислио сјајан леутист, мистични сликар Ђорђоне. Техника се очувала у Венецији. Учитељ је сматрао да је мој дар за језике последица музикалности. Шака ми је као паук плела по жицама. Узнемиравали су ме звуци који су из леута извирали. За њих сам могла рећи: „Ово сам ја!” Са Кабијанком сам поверовала да сам добра. Венецијанци су волели моју музику. Чим бих засвирала, речи би замукле. Обрве су остајале подигнуте.

– Ти си мој бароко – рекао је Кабијанка.

– Шта је то?

– Неправилни бисер.

Направио је лепршав покрет прстима покрај слепоочнице.